

УДК 349.422

Економічна сутність організаційно-правових форм сільськогосподарських підприємств

Шеленко Д.І.

кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і аудиту
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені В. Стефаника»

Стаття присвячена дослідженню поняття організаційно-правових форм сільськогосподарських підприємств. Проаналізовано поняття «організація», «організаційно-правові форми», «організаційно-правові форми господарювання» та «організаційно-правові форми сільськогосподарських підприємств», що дозволило навести їх взаємозв'язки в умовах ринкових відносин. Досліджено спільні ознаки організаційно-правових форм.

Ключові слова: організація, організаційно-правові форми, організаційно-правові форми господарювання, сільськогосподарські підприємства, діяльність.

Шеленко Д.И. ЭКОНОМИЧЕСКАЯ СУЩНОСТЬ ОРГАНИЗАЦИОННО-ПРАВОВЫХ ФОРМ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Статья посвящена исследованию понятия организационно-правовых форм сельскохозяйственных предприятий. Проанализированы понятия «организация», «организационно-правовые формы», «организационно-правовые формы хозяйствования» та «организационно-правовые формы сельскохозяйственных предприятий» и что позволило привести их взаимосвязи в современных условиях. Исследовано общие признаки организационно-правовых форм.

Ключевые слова: организационно-правовые формы хозяйствования, организация, организационно-правовые формы, сельскохозяйственные предприятия, деятельность.

Shelenko D.I. THE ECONOMIC ESSENCE OF ORGANIZATIONAL-LEGAL FORMS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

The article is devoted to the study of the concept of organizational and legal forms of agricultural enterprises. The concept of "organization", "organizational and legal forms", "organizational and legal forms of management" and «organizational and legal forms of agricultural enterprises» which allowed to bring their interrelations in the present conditions has been analyzed.

Keywords: organizational-legal forms of management, organization, organizational-legal forms, agricultural enterprises, activity.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Вивчення і аналіз поняття «організація», «організаційно-правові форми» та «організаційно-правові форми господарювання», «організаційно-правові форми сільськогосподарських підприємств» в умовах різноукладності дозволяє навести їх взаємозв'язки і взаємодії функціонування в умовах ринкових відносин. При неухильно зростаючих витратах і значно менших доходах, сільськогосподарське підприємство прагне забезпечити їх збалансованість. На сьогодні це досягається важко, оскільки відбувається ріст цін відповідно до цього і спад виробництва. Нині для вирішення цього завдання, потрібне поєднання розуміння суті цих понять та якісне їх регулювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам економічної сутності організаційно-правових форм сільськогосподарських підприємств присвячено ряд наукових праць,

а зокрема: В. Г. Андрійчука, І. Ф. Баланюка, П. С. Березівського, Я. З. Гаєцької-Колотило, О. В. Гафурової, М. В. Гребенюка, Г. М. Запші, О. Ю. Єрмакова, В. М. Єрмоленка, М. Й. Маліка, В. Я. Месель-Веселяка, О. М. Онищенко, В. П. Рябоконея, П. Т. Саблука, Г. В. Черевка, В. В. Юрчишина та ін. У роботах вчених проведено ґрунтовні дослідження даних економічних категорії, хоча відрізняються між собою за своєю суттю та наповненням.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Важливим та недослідженим до кінця залишається питання сутності поняття організаційно-правових форм сільськогосподарських підприємств та перспектив їх розвитку.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Робота має на меті розробку теоретичних положень та підходів до розуміння суті поняття «організація», «організаційно-правові форми», «організаційно-правові

форми господарювання», «організаційно-правові форми сільськогосподарських підприємств» й на основі цих понять здійснити пошук шляхів виведення їх на вищий рівень розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процеси реформування аграрного сектору економіки спонукали колгоспно-радгоспну систему до переходу на приватно-орендні відносини, в результаті чого було створено нові організаційно-правові форми в основу яких було покладено ринкові відносини, самоуправління та самофінансування. Вагомим фактором успішного їх функціонування було створення цілісної системи економічних взаємовідносин між формами господарювання на основі збалансованого поєднання функцій, правил та особистих інтересів в нових умовах господарювання. Важливим напрямом досягнення цієї мети в аграрній сфері є розумінні суті даного поняття «організація».

М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоурі дали визначення поняття організація, як групи людей, діяльність яких координується для досягнення спільної мети або цілей. Вони також виділяють ознаку організації, зокрема: наявність принаймні двох осіб, які об'єднані спільною метою і вважають себе частиною однієї групи [1, с. 147].

Подібна думка має місце у Г. Монастирського, який під організацією розуміє різновид соціальних систем, об'єднання людей, які спільними зусиллями реалізують певну загальну мету та діють на основі певних правил [2, с. 56].

Так, відповідно до бізнес словника «організація» виступає процесом розташування компонентів або частин способом утворення системи, яка визначає стосунки між різними видами діяльності і членами та підрозділів їх відповідальність у здійсненні різних завдань [3]. Як бачимо за такого підходу «організація» являється системотворчим процесом, що розриває зміст даного поняття.

Підтримують таку точку зору і В. В. Стадник та М. А. Йохна, які вважають, що організація – це процес який спрямований на побудову організації і формування в ній системи відносин між окремими підрозділами підприємства [4, с. 232].

Окремі автори пропонують розглядати організацію, як – стійку форму об'єднання людей або груп, які пов'язані спільною діяльністю, наприклад це може бути підприємство, комерційні та некомерційні установи [5].

Вагомий внесок у дослідження цього питання зробив український економіст С. В. Мочерний, який наголошував, що «організація» це сукупність процесів або дій, які зумовлюють об'єднання підсистем у єдине ціле і формують та вдосконалюють взаємозв'язки між ними [6, с. 28].

Підводячи підсумки наведених думок вчених, можна стверджувати, що:

- по-перше, організацію характеризують як об'єднання, де основою виступають люди;
- по-друге, це процеси які дають змогу функціонувати підприємству.

У науковій літературі розглядається і трактування поняття «організаційно-правові форми», це в більшій мірі буде відображати тему нашого дослідження.

Організаційно-правові форми можна розглядати з різних точок зору: з економічної (як вид або тип господарювання) та правової (як юридичну особу). Відмінність буде тільки в господарствах населення (індивідуальне підприємство) які не є суб'єктами підприємництва і тому їх відносять до фізичних, а не до юридичних осіб, і діяльність яких спрямована на задоволення власних потреб.

У даний час існують реальні передумови, які можуть гарантувати і забезпечити високу віддачу (насамперед від виробництва продукції рослинництва та тваринництва) у різних організаційно-правових формах та водночас наблизити їх зі своїми доробками до потреб ринкового середовища.

Офіційний сайт Вікіпедія дає визначення «організаційно-правові форми», як тип суб'єкта права, що визначає форму здійснювання його господарської діяльності [7].

Учений Є. О. Васильєв стверджує, що в онтологічному розумінні становлення організаційно-правових форм діяльності і зв'язок форм з профільною діяльністю знаходяться в рамках філософської інтеграційної взаємодії двох категорій – «змісту» і «форми» [8, с. 16]. За його словами, під змістом розуміють сукупність різних елементів та їх взаємодій, що визначають основний тип, характер того чи іншого предмета, явища, процесу, наприклад (виготовлення певної продукції), а форма – це принцип упорядкованості, спосіб існування того чи іншого змісту, тобто це форма – це організація або структура речі [8, с. 19].

Організаційно-правова форма, як вважає О. А. Фролова, – це система норм і правил ведення господарської діяльності, заснована на певному економічному устрої, відповідній формі господарювання і на основних поло-

женнях функціонування організації яка закріплена в установчих документах [9, с. 148].

Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовський, Є. Б. Стародубцева пропонують визначення даного поняття, як встановлення виду, типу підприємства у відповідності до правового поля та законодавчого забезпечення і створення на цій основі організаційної структури [10, с. 380].

Відповідно до Державного класифікатору «Класифікації організаційно-правових форм господарювання» поняття «організаційно-правова форма господарювання» трактується, як форма здійснювання господарської діяльності з відповідною правовою основою, яка визначає характер відносин між засновниками, режим майнової відповідальності по зобов'язаннях підприємства, порядок створення, реорганізації, ліквідації, управління, розподілу одержаних прибутків, можливі джерела фінансування діяльності [11].

В основу розробки концепції побудови «організаційно-правові форми» покладено такі принципи:

- економічне регулювання взаємовідносин;
- повна оперативна самостійність;
- диференційована мотивація працівників та керівника «організаційно-правові форми»;
- підтримку і розвиток нових форм господарювання;
- соціальний розвиток.

Підводячи підсумки наведених думок вчених, можна стверджувати, що поняття «організаційно-правові форми» вони розглядають з різних точок зору, як:

- тип господарської діяльності;
- законодавчо закріплений вид діяльності;
- порядок організації діяльності юридичної особи.

Розглянувши дані поняття вважаємо за необхідність звернути увагу і на дослідження суті «організаційно-правова форма господарювання», яке досить часто зустрічається в працях вчених.

Організаційно-правова форма господарювання – форма здійснювання господарської (зокрема підприємницької) діяльності з відповідною правовою основою, яка визначає характер відносин між засновниками (учасниками), режим майнової відповідальності по зобов'язаннях підприємства (організації), порядок створення, реорганізації, ліквідації, управління, розподілу одержаних прибутків, можливі джерела фінансування діяльності тощо [12, с. 51].

Зокрема, наприклад О. В. Цюцик, пише, що «організаційно-правова форма господа-

рювання» – це визначений законом порядок організації та діяльності юридичної особи, форми власності, порядок створення і припинення, а також виступає способом формування статутного фонду, майнову відповідальність її учасників та інші організаційні та правові ознаки. В організаційно-правовій формі діють лише юридичні особи, а фізичні особи – підприємці, не є організаційно-правовими форми господарювання [13, с. 571].

Різноманітність економіки, за твердженням А. Ю. Скіб'яка, передбачає функціонування різних організаційно-правових форм господарювання, які будуть відрізнятися за правовим статусом, регіонами поширення, масштабами виробництва, функціональною діяльністю та галузевою спрямованістю, кожна з яких повинна мати сприятливі умови для максимального використання свого ресурсного потенціалу при обов'язковій рівноправності вільного вибору партнерів з ринку і реалізації продукції [14, с. 80].

Узагальнюючи думки різних вчених на поняття «організаційно-правових форм господарювання» звертаємо увагу на ширший зміст розгляду даного твердження, який слід розглядати як порядок самостійної діяльності суб'єктів ринкової економіки з метою створення зв'язку між середовищем та формою господарювання з метою найбільшої результативності його функціонування.

Розгляду поняття суті «організаційно-правових форм сільськогосподарських підприємств» присвячено не багато наукових праць вчених. Зокрема А. П. Гаврилшин та А. В. Іванова наголошують, що сільськогосподарські підприємства можуть об'єднувати свою діяльність на добровільних засадах. І зазначають, що за допомогою ефективності функціонування різних форм власності сільськогосподарських підприємств практично неможливо ні їх ефективне функціонування ні досягнення бажаних результатів на світовому ринку [15].

О. В. Цюцик зазначає, що сільськогосподарські товаровиробники розмежовуються за організаційно-правовою формою [13, с. 564], а також наголошує, що на законодавчому рівні немає чіткого визначення в яких організаційно-правових формах можуть діяти сільськогосподарські товаровиробники, тому за необхідне вважається дотримання ними цивільного законодавства [13, с. 565].

У результаті проведеного аналізу та систематизації за ключовими особливостями наукових підходів до трактування поняття

«організаційно-правових форм сільськогосподарських підприємств» вважаємо, що їх слід розглядати як сукупність типів підприємств з структурним елементом організації функціональних відносин, в основу яких покладено соціум і діяльність яких спрямована на отримання прибутку.

Усі організаційно-правові форми сільськогосподарських підприємств характеризуються спільними ознаками:

- вони врегульовані законодавством України;
- мають конкретний склад, повноваження учасників форми діяльності;

– результати їх діяльності завжди відображаються у відповідних документах;

- несуть в собі відповідну інформацію для внутрішніх та зовнішніх користувачів інформації;
- поєднують між собою працівників.

Висновки із цього дослідження. Досліджуючи суть організаційно-правових форм доведено, що у трактуванні суті розглянутих понять переплітається економічні та юридичні ознаки, спільні та відмінні риси. Діяльність їх має бути спрямована на пошук нових можливостей з орієнтацією на інновації та вміння приймати правильні рішення для виконання поставлених задач.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мескон М. Основы менеджмента / Пер. с англ. / М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури. – М.: Дело, 1955. – 702 с.
2. Монастирський Г. Л. Теорія організації: Навч. посіб. / Г. Л. Монастирський. – К.: Знання, 2008. – 319 с.
3. Business Dictionary. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.businessdictionary.com/definition/organization.html>
4. Стадник В. В. Менеджмент: Підручник / В. В. Стадник, М. А. Йохна. – 2-ге вид. – К. Академвидав., 2007. – 472 с.
5. Лесько О. Й. Етика ділових відносин / О. Й. Лесько, М. Д. Прищак, О. Б. Злюбівська, Г. Г. Рузакова. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://posibnyku.vntu.edu.ua/et/_g.htm
6. Мочерний С. В. Економічний енциклопедичний словник / С. В. Мочерний, Я. С. Ларіна, О. А. Устенко, С. І. Юрій. У 2 т. – Т. 1. – Львів : Світ, 2005. – 616 с.
7. Офіційний сайт Вікіпедія. Організаційно-правова форма господарювання. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Вікіпедія https://uk.wikipedia.org/wiki/Організаційно-правова_форма_господарювання.
8. Васильєв Є. О. Організаційно-правові форми діяльності органів місцевого самоврядування в сфері зовнішньоекономічної діяльності: теоретичні підходи до виникнення, становлення і розвитку / Є. О. Васильєв // Конституційне право. Судова апеляція. – № 3 (44) – 2016. – С. 15-28.
9. Фролова О. А. Развитие форм хозяйствования в многоукладной аграрной экономике: теория, методология, практика. Автореф. дис. на стиск. уч. ст. д-ра економ. наук: спец. 08.00.05. / Фролова Ольга Алексеевна. Княшнина. – 2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://economy-lib.com/razvitie-form-hozyaystvovaniya-v-mnogoukladnoy-agrarnoy-ekonomike-2>
10. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь. 4-е изд., перераб. и доп. / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лазовский, Е. Б. Стародубцева. – М.: ИНФРА-М: – 2005. – 480 с.
11. Державний класифікатор «Класифікації організаційно-правових форм господарювання» Офіційний сайт Бухгалтер.com.ua. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://buhgalter.com.ua/dovidnik/kspovo/kopfg/>
12. Зима Б. Організаційні форми господарювання та підприємництва в Україні / Б. Зима // Структурно-логічний навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів III та IV рівнів акредитації. – Полтава, 2005. – 271 с.
13. Цюцик О. В. Організаційно-правові форми сільськогосподарських товаровиробників / О. В. Цюцик // Форум права. – 2010. – № 2. – С. 564–572 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2010-2/10covfct.pdf>
14. Скіб'як А. Ю. Функціонування організаційно правових форм господарювання в аграрному виробництві / А. Ю. Скіб'як // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – Вип. 3. – 2012. – С. 73-80.
15. Гаврилішин А. П. Поняття та значення організаційно-правових форм сільськогосподарських підприємств та організацій / А. П. Гаврилішин, А. В. Іванова // Часопис Академії адвокатури України – № 13 (4'2011). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/7920/%C3>

REFERENCES:

1. Meskon M., Al'bert M., Khedouri F. (1955). *Osnovy menedzhmenta* [Fundamentals of Management]. Moscow: Delo. (in Russian).
2. Monastyrskiy H. L. (2008). *Teoriia orhanizatsii* [The theory of organization]. Kyiv : Znannia. (in Ukrainian).
3. Business Dictionary. Available at: <http://www.businessdictionary.com/definition/organization.html> (accessed 28 January 2018).
4. Stadnyk V. V., Yokhna M. A. (2007). *Menedzhment* [Management]. Kyiv : Akademvydav. (in Ukrainian).
5. Lesko O. I. Pryshchak M. D., Zliubivska O. B., Ruzakova H. H. *Etyka dilovykh vidnosyn* [Ethics of business relations]. Available at: http://posibnyky.vntu.edu.ua/et_g.htm (accessed 28 January 2018).
6. Mochernyi S. V. Larina Ia. S., Ustenko O. A., Yurii S. I. (2005). *Ekonomichni entsyklopedychnyi slovnyk*. 2nd ed. [Economic Encyclopedia Dictionary]. Lviv : Svit. (in Ukrainian).
7. Sate Vikipediia. Available at: Vikipediia https://uk.wikipedia.org/wiki/Orhanizatsiino-pravova_forma_hospodariuvannia (accessed 28 January 2018).
8. Vasyliev Ie. O. (2016). *Orhanizatsiino-pravovi formy diialnosti orhaniv mistsevoho samovriaduvannia v sferi zovnishnoekonomichnoi diialnosti: teoretychni pid-khody do vynyknennia, stanovlennia i rozvytku* [Organizational and legal forms of activity of local self-government bodies in the field of foreign economic activity: theoretical approaches to the emergence, formation and development]. *Konstytutsiine pravo. Sudova apeliatsiia*. 3 (44), pp. 15-28.
9. Frolova O. A. (2011). *Razvitie form khozyaystvovaniya v mnogoukladnoy agrarnoy ekonomike: teoriya, metodologiya, praktika*. [Development of forms of management in a multidisciplinary agrarian economy: theory, methodology, practice]. (Unpublished doctoral dissertation). *Nizhegorodskiy gosudarstvennyy inzhenerno-ekonomicheskyy in-t.* (in Russian). Available at: <http://economy-lib.com/razvitie-form-hozyaystvovaniya-v-mnogoukladnoy-agrarnoy-ekonomike-2> (accessed 28 January 2018).
10. Rayzberg B. A., Lazovskiy L. Sh., Starodubtseva E. B. (2005). *Sovremennyy ekonomicheskyy slovar'*. [Modern Economic Dictionary]. Moscow: INFRA-M. (in Russian).
11. Derzhavnyi klasyfikator "Klasyfikatsii orhanizatsiino-pravovykh form hospodariuvannia". [Derzhavnyi klasyfikator "Classification of Organizational and Legal Forms of Gospodarenuvannya"]. Available at: <https://buhgalter.com.ua/dovidnik/kspovo/kopfg/> (accessed 28 January 2018).
12. Zyma B. (2005). *Orhanizatsiini formy hospodariuvannia ta pidpriemnytstva v Ukraini*. [Organizational forms of state management and entrepreneurship in Ukraine]. Poltava, (in Ukrainian).
13. Tsiutsyk O. V. (2010). *Orhanizatsiino-pravovi formy silskohospodarskykh tovarovyrobnykiv*. [Organizational and legal forms of agricultural commodity producers]. *Forum prava*. 2, 564-572 Available at: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2010-2/10covfct.pdf> (accessed 28 January 2018).
14. Skibiak A. Ju. (2012). *Funktsionuvannia orhanizatsiino pravovykh form hospodariuvannia v ahrarnomu vyrobnytstvi*. [Functioning of organizational and legal forms of management in agrarian production]. *Visnyk ahrarnoi nauky Prychornomor'ia*. 3, 73-80.
15. Havrylishyn A. P., Ivanova A. V. (2011). *Poniattia ta znachennia orhanizatsiino-pravovykh form silskohospodarskykh pidpriemstv ta orhanizatsii*. [Concept and significance of organizational and legal forms of agricultural enterprises and organizations]. *Chasopys Akademii advokatury Ukrainy*. 13 (4'2011). Available at: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/7920/%C3> (accessed 28 January 2018).